

EL SEPULCRE MEGALÍTIC DE MAS PLA (VALLDOSSERA) QUEROL, TARRAGONA

JOSEP MESTRES

SITUACIÓ

El sepulcre megalític es troba a l'extensa vall de Valldossera, a les estribacions del Montagut, dins el terme municipal de Querol i a la comarca de l'Alt Penedès, encara que pertany a la província de Tarragona. Està situat en un suau i allargassat tossal conegut amb el nom de «Turó de les Fosses», a uns 500 metres del Mas Pla i a un centenar de metres de la carretera provincial de Vilafranca a Santes Creus, a uns quants metres de la cruïlla que porta al Pla de Manlleu. Les seves coordenades cartogràfiques són: 5° 08' 38" de longitud Est i 41° 23' 44" de latitud Nord, a 621 metres sobre el nivell del mar.

Posteriorment a la primera campanya d'excavació del 1963 es planificà una zona residencial en aquest indret de Valldossera, parcel·lant-se i venent-se aquests terrenys. El turonet no està enclavat el sepulcre va ésser adquirit per a construir-hi un xalet, que, malgrat tot, no afectà el sepulcre gràcies a la voluntat i interès del propietari per a no malmetre'l.¹

HISTÒRIA DELS TREBALLS ARQUEOLÒGICS

Quan es descobrí el sepulcre en els anys seixanta, els primers treballs foren portats a terme pel Dr. J. Maluquer que comptà amb la col·laboració dels membres de la Secció Arqueològica del Museu de Vilafranca i amb l'autorització de la «Direcció General de Bellas Artes» amb data de 4 de març de 1963.

Els resultats d'aquesta campanya es publicaren a «Excavaciones Arqueológicas en España», núm. 20, per J. Maluquer, P. Giró i J. M.ª Masachs. En aquests primers treballs i com acostuma a succeir, en la

1. Agraïm l'amabilitat del propietari del terreny, Sr. Gonell, i les facilitats que ens donà en tot moment.

majoria d'excavacions dolmèniques, únicament va procedir-se a l'excavació i estudi del sepulcre pròpiament dit, sense quasi donar importància al túmul que envolta el monument.

Amb la finalitat d'analitzar l'estructura constructiva del túmul, sollicitarem permís d'excavació a la «Subdirección General de Arqueología», concedit amb data de 9 d'agost de 1978. La nostra primera intenció era desbrossar la totalitat del túmul i situar en planta les lloses que apareixien al descobert. Realitzat aquest treball previ, procedírem a una excavació fins al nivell de base en el quadrant meridional amb la finalitat d'analitzar avinentment la tècnica constructiva emprada en la seva erecció. En aquesta primera campanya complírem parcialment els nostres objectius amb l'elaboració de la planta general i l'excavació d'un ampli sector del quadrant.

L'any 1979 portàrem a terme una nova campanya, doncs no poguérem completar l'excavació per manca de temps material. En aquesta darrera campanya procedírem a la total excavació del quadrant meridional, en una superfície de 15 m², entre el sector excavat anteriorment i les lloses de la paret meridional del corredor. Aquesta excavació amb prou feines va proporcionar nous elements que modifiquessin les consideracions que es desprenien de l'excavat en la campanya precedent, únicament destacarem la troballa de materials arqueològics procedents de l'interior del sepulcre i que en una remoció, possiblement antiga, varen ésser escampats pel sector proper a les parets meridionals.

Completada l'excavació del quadrant vàrem procedir a netejar i consolidar el sepulcre que es trobava bastant abandonat. A la cambra, l'enllosat, que en l'anterior excavació ocupava tot el sòl, únicament apareixia en la seva meitat meridional i en el sector immediat a la porta de comunicació amb el corredor. Entre les lloses que componen aquest enllosat aparegué alguna dena de collaret i un botó de petxina amb doble perforació. Al corredor, l'extracció de runa fou més important, doncs el sector de l'entrada restava sense excavar per la presència de dos pins. Aquest corredor, al mateix que a la cambra, presentava l'enllosat, fet que no s'havia apreciat a la primera campanya. Al contrari de les lloses, que, segons la publicació d'aquells treballs, dividien longitudinalment el vestíbul, no en queda cap.

En netejar el sepulcre, i deixant a la vista les restes de l'enllosat que recobria parcialment el sòl, donàrem per finalitzats els treballs, ja complerts els objectius que des d'un principi ens havíem marcat.

EL SEPULCRE

Està constituït per una cambra i un corredor separats per una porta amb pedrís. Té una longitud total de 7,5 metres, presos des de la llosa de capçalera fins a l'entrada del corredor. L'amplada mitjana del monument se situa entorn d'1,4 metres, reduint-se a l'entrada a 0,7 metres. Les lloses emprades per a la seva construcció són calisses pròpies del terreny immediat al megalític.

Cambra

De forma rectangular, constituïda per una llosa de capçalera, quatre a la part meridional i tres a la septentrional. D'aquestes lloses, les tres que formen la capçalera són de grosses dimensions. A la paret meridional, les tres restants són més estretes, encara que conserven la mateixa alçada, mentre que a la septentrional l'única que es conserva es ampla i partida per la meitat, restant únicament la part inferior. La segona llosa d'aquesta paret ha desaparegut, havent-se documentat la seva existència per la planta de la primera excavació. Referint-nos a les dimensions, la més gran amida, 1,8 metres per 1,0 metre d'alçària.

L'interior de la cambra estava totalment enllosat, restant-ne en l'actualitat sols el sector meridional i junt a la porta de comunicació amb el corredor. Les lloses que el componen són de tamany regular, i es destaca per la seva major proporció la que ocupa l'espai de la porta i que limita amb el pedrís.

La cambra apareix separada del corredor per dues lloses perpendiculars a les parets i imbuïdes en elles. Entre les dues deixen una obertura de 0,5 metres, que fa les funcions de porta. Aquesta, en el moment de la primera excavació, aparegué «in situ» constituïda per una llosa de dimensions lleugerament superiors a l'obertura i col·locada sobre el pedrís, que és format per una llosa fixada a terra que sobresurt uns 10 centímetres. El pis de la cambra es uns 10 cms. més baix que el del corredor.

Corredor

El corredor estava bastant enderrocat en el moment de la seva primera excavació. És rectangular, amb aquillament en el sector de l'entrada. La paret meridional està constituïda per tres lloses, la pri-

mera adossada a la separació amb la cambra i de proporcions similars a les d'aquesta (1 metre d'alçària), mentre que les dues restants són més petites, encara que més gruixudes. La paret septentrional presentava dues lloses, de les que en l'actualitat sols en resta «in situ» la primera, adossada a la separació amb la cambra. A 1,5 metres de la porta de la cambra ambdues parets comencen a tancar-se fins a formar una entrada de 0,7 metres.

La tècnica constructiva del corredor difereix sensiblement de la cambra. En aquest, la segona llosa de la paret meridional s'uneix a la primera i a la tercera per mitjà de murs de pedra seca, i a la paret septentrional, des de l'entrada fins a la segona llosa, apareix també un altre mur de pedra seca bastant enderrocat amb la majoria de les pedres desplaçades, apreciand-se sols un parell de filades de lloses planes.

El corredor també estava totalment enllosat, mancant en l'actualitat en el sector septentrional, prop de la separació amb la cambra. No hem pogut apreciar les lloses verticals que dividien longitudinalment el corredor segons l'exposat a la planta de la primera excavació.

EL TÚMUL

De contorn circular, i amb un diàmetre de 15 metres, apareix relativament ben conservat no sobrepasant el metre d'alçària. L'excavació del quadrant meridional ha permès de conèixer detalladament la seva complexa estructura constructiva, gràcies a la qual s'ha mantingut la massa de materials que el constitueix i ha evitat la seva progressiva degradació (únicament s'aprecia rebaixat en el quadrant oriental).

Està constituït per dos elements clarament definits: un cos central, que engloba la cambra del sepulcre, delimitat per un mur de pedra seca, i una faixa circumdant de contraforts radials a base de lloses dretes. Aquesta estructura radial constitueix el suport del cos tumular central presentant una amplada aproximada constant de 3,5 metres, idèntica a la longitud del corredor.

El túmul està delimitat per un «cromlech» de lloses extremes en disposició radial quedant entre elles una distància més o menys regular (1,00-1,20 m.) i presentant una certa homogeneïtat de proporcions (0,40-0,60 m. de longitud i 0,30-0,50 m. d'alçada). D'aquestes lloses algunes pertanyen a l'extrem de contraforts radials mentre que d'altres sols tenen la funció de delimitació. El terme mig de separació dels veritables radials és de 1,50 metres en el seu extrem. Aquests

radials que arriben fins al mur del cos central es presenten alternats segons la seva consistència: els uns de gran resistència formats per lloses grosses (0,90-1,60 m. de longitud i 0,50-0,70 m. d'alçada) i els altres de menor resistència amb lloses de tamany regular (0,40-0,90 m. de longitud i 0,30-0,50 m. d'alçada) que en alguns casos han cedit i es troben desplaçades.

Els inter-radials estan reomplerts de pedres sense ordre aparent i de tots els volums, essent de majors proporcions i ben col·locades les que apareixen junt al mur i les immediates als contraforts més potents, el qual manifesta una clara intencionalitat de trabar i reforçar els radials i el mur. Les que estan en contacte amb el substrat natural estan col·locades planes a manera d'enllosat per tal de regularitzar l'assentament.

El nombre de radials que circumden el monument és difícil de precisar sense la completa excavació, ja que afluïren algunes lloses extremes, però no pot precisar-se si corresponen a un veritable radial o bé sols delimiten l'extensió màxima del túmul, formant part del «cromlech». En el quadrant excavat es contenen un total de set radials, quatre de gran resistència i els altres, intercalats, més lleugers. Considerant les lloses que afluïren i l'espai mig entre els radials de l'àrea excavada considerem que el nombre total seria al voltant dels 29.

El sector central està delimitat per un mur de pedra seca constituït per diverses filades de lloses horitzontals de dimensions variables (des de 0,20 a 1,00 metres) i es conserva en una alçària que oscilla entre 0,45 i 0,75 metres, arribant a un màxim de vuit fileres.

El cos tumular central està format per un reompliment de pedres i terres sense presentar cap ordre aparent. Les pedres emprades són de dimensions variables sense arribar als volums de les que apareixen entre els contraforts i contra el mur de pedra seca.

TIPOLOGIA

Aquest monument correspon al tipus que tradicionalment veníem anomenat «galeria Coberta» i com a tal va ésser donat a conèixer en la publicació dels primers treballs portats a terme per J. Maluquer.² Amb posterioritat a aquest treball, alguns autors, tenint en compte les evidents diferències tipològiques que presenten aquests sepulcres amb les veritables galeries cobertes, varen definir-los com a «pseudo-galeries cobertes» o «falses galeries cobertes», caracterit-

2. MALUQUER, J.; GIRÓ, P., i MASACHS, J. M.^a, *Excavacions en sepulcres megalítics de Valldossera (Querol, Tarragona)*, en *Excavaciones Arqueológicas en España*, tomo 20, 1963, pàgs. 1-11.

zades fonamentalment per l'abaixament gradual dels ortostats des del fons del sepulcre cap a l'entrada.³ Dins aquesta categoria, que presenta un marcat caràcter regional, altres autors (M. Cura i J. Castells) consideren les dimensions del monument per tal d'establir una diferenciació tipològica entre les «falses galeries cobertes o sepulcres de corredor ampla (tipus Aude)» i les «petites falses galeries cobertes (tipus Català)», catalogant el monument que tractem en la darrera categoria.⁴ Per la nostra part considerem correcte l'adscripció feta pels citats autors, però creiem convenient particularitzar alguns aspectes constructius que presenta el monument megalític de Mas Pla.

En primer lloc podem destacar que es tracta d'un monument arquitectònicament molt ben definit com ho confirma la complexitat del túmul i el fet de presentar-se dividit en cambra i corredor, diferenciació que a Catalunya sols tenim en les «grans falses galeries» (Torre dels Moros, Cova d'en Daina), mentre que a la majoria de les «petites falses galeries» aquesta diferenciació és inexistent. Reforça aquesta divisió la presència d'una veritable porta amb pedris, brancals i potser inclús llindar, que fa recordar-nos el sistema de porta de la ja citada Cova d'en Daina i que té unes clares analogies amb les portes perforades (dalle-hublot) que es documenten a la ja esmentada Torre dels Moros i en àrees megalítiques més llunyanes com són les del Sud-est (Millares), Portugal, França i Navarra. Particularment interessant és l'analogia de conjunt que presenta aquesta sepultura amb les navarreses del Portillo de Enériz i La Mina de Farangotea (Artajona).⁵

Un altre aspecte a tenir en compte és la tècnica constructiva en pedra seca per part de les parets del corredor, quelcom freqüent en els exemplars del Rosselló i Llenguadoc, però pràcticament desconegut en els dòlmens catalans. Els darrers treballs que s'han portat a terme a l'Alt Empordà, en reexcavar sepulcres ja coneguts i catalogats com a dòlmens simples, han posat en evidència l'existència de corredors amb parets de pedra seca, com és el cas de Comes Llobes de Pils (Rabós), Gibert (Rabós) i Barranc (Espolla), que avui hem de catalogar com a sepulcres de corredor.⁶

Per altra banda cal considerar també l'estructura constructiva

3. GUILAINE, Jean, *La nécropole Mégalithique de la Clape (Laroque-de-Fa, Aude)*, Carcassonne, 1972, 160 pàgs.; CURA, Miquel, *El megalitisme i el vas campaniforme a les Conques del Segre i de l'Alt Llobregat*, a *Cypsela*, 1976, pàgs. 55-60.

4. CURA, M., i CASTELLS, J., *Evolution et typologie des mégalithes de Catalogne*. L'Architecture Mégalithique. Colloque du 150 anniversaire de la Société Polymathique du Morbihan, Vannes, 1977, pàgs. 71-97.

5. MALUQUER, J., *Notas sobre la cultura megalítica Navarra*, a *Publicaciones Eventuales del Instituto de Arqueología y Prehistoria*, Barcelona, 1964, 59 pàgs., XXVIII làms.

6. Treballs inèdits portats a terme per J. Castells, J. Chinchilla, J. Tarrús i R. Viardell.

del túmul que pel que coneixem fins avui (llastimosament s'han excavat túmuls sols en casos excepcionals) constitueix un cas particular en el conjunt de túmuls dolmènics catalans. La presència de lloses radials es documenta a la galeria de Puig Roig (Torrent), on els radials arriben fins a les parets mateixes del sepulcre a l'inrevés del que succeeix en el nostre cas en què els radials sostenen un cos tumular central i no el sepulcre directament.⁷ A la Torre dels Moros de Llana ens trobem amb una estructura tumular més pròxima al nostre sepulcre amb dos cercles concèntrics, l'exterior que fa de plataforma i l'interior que conté el veritable túmul; els paral·lels pròxims més clars els trobem molt més allunyats, ens cal anar als Millares, on els túmuls, de dimensions sensiblement iguals al de Mas Pla (sepultura 1), presenten un cos central definit per un mur de pedra seca; però, per contra, no presenten els radials de sosteniment en el cos extern.⁸ En els «cairns» de Bretanya també trobem la mateixa estructura d'un cos central delimitat per un mur de pedra (Gavrinis, Kerkado...). L'únic cas en què coneixem una estructura tumular idèntica, referint-nos a concepció, es troba també molt llunyà geogràficament, es tracta del sepulcre de corredor amb cambra circular de Ca Na Costa a l'Illa de Formentera. En aquest monument el túmul de forma circular és de dimensions més reduïdes (10,5 metres de diàmetre), però també com en el nostre cas presenta un cos central delimitat per un mur de pedra seca sostingut per lloses radials que constituïen el cos tumular perifèric amb reompliment de pedres als espais inter-radials per tal de donar més consistència al conjunt.⁹

ELS MATERIALS

La major part del material proporcionat per aquest jaciment procedeix de l'interior del sepulcre i de la primera campanya d'excavació de 1963, havent estat ja estudiat en el treball que donava a conèixer els resultats de l'excavació. La nostra campanya ha proporcionat alguns materials fonamentalment ceràmics, que aparegueren a l'excavar el sector del túmul proper a la paret meridional del sepulcre. Això fa creure que ja en algun moment antic al sepulcre va sofrir una

7. ESTEVA, L., *Sepulcros megalíticos de las Gabarras (Gerona) III*, a *Corpus de Sepulcros Megalíticos*, fascículo 5, Girona, 1970, 22 pàgs., 17 figs. i XXIV làms.

8. ALMAGRO, M., i ARRIBAS, A., *El poblado y la necrópolis megalíticos de los Millares (Santa Fe de Mondújar, Almería)*, a *Biblioteca Prehistórica Hispana*, vol. II, Madrid, 1963, 475 pàgs., CLXXXVIII làms.

9. FERNÁNDEZ, J., *Últimos descubrimientos prehistóricos en la isla de Formentera (Baleares)*, a *XIV Congreso Nacional de Arqueología*, Vitoria, 1975, Zaragoza, 1977, pàgs. 471-478.

violació, dispersant-se la terra i els materials extrets de l'interior per l'espai del túmul immediat.

A l'inventari incloem tot el material sense indicar si procedeix d'una o d'altra campanya d'excavació, ja que en definitiva aquest treball és més una revisió de conjunt del jaciment, després dels últims treballs, que no pas una memòria dels resultats de la nostra darrera campanya.

INVENTARI

Ceràmica

M.P. 1: Diversos fragments d'un vaset campaniforme amb decoració puntillada de tipus internacional o marítim. La decoració és la clàssica de bandes decorades, possiblement 8, alternant amb bandes verges. Les bandes puntillades estan tractades amb pinta de dents quadrades formant línies obliqües amb sentit altern: esquerra, dreta, esquerra... Les línies que delimiten les bandes i la línia aïllada que circumda la base estan obtingudes per l'impressió de cordeta. Els fragments permeten la seva reconstrucció gràfica ¹⁰ (fig. 2, n.º 1).

M.P. 2: Diversos fragments d'una olla de cos esfèric amb coll lleuger. Com a element de premsió portaria una nansa de cinta situada a l'inici del coll. La decoració és realitzada per la tècnica de l'incisió, profunda i de perfil quadrangular. Distribuïts des de la vora presenta els següents motius: pseudo espiga de puntejat incís; tres solcs circumdants, el darrer dels quals amb serrell de puntejat oblic de curtes incisions; banda de guirnalda de set solcs amb serrell l'inferior d'ells; àmpliament separats, tres solcs circumdants amb serrell oblic per dessota l'inferior; entre la guirnalda i aquesta darrera banda de solcs, apareixen una sèrie de solcs verticals individuals amb serrell bilateral formant un motiu amb espiga i prenent origen a l'encreuament de les ondes i en el seu màxim d'inflexió; per sota de la franja mitjanera segueix una altra guirnalda de set solcs amb serrell de puntejat; prop del fons seguiria una banda de solcs en «ziga-zaga» d'un mínim de tres, també amb serrell de puntejats. La nansa presenta també decoració de circumflexes a l'arrencament inferior. Els fragments que posseïm prometen la reconstrucció gràfica (fig. 3, n.º 2).

M.P. 3: Dos fragments pertanyents a un petit vaset carenat suaument. Presenta una decoració de puntillat incís formant línies: tres en el cos i altres en el fons. Des de la carena s'inicia una incisió radial cap el fons, ornada amb serrell bilateral. S'ha intentat la seva reconstrucció gràfica (fig. 4, n.º 2).

10. Aquest vas havia estat reconstruït gràficament per Harrison, 1977 (fig. 101, 1947). La nostra reconstitució difereix en l'alçada al model presentat per aquest autor, ja que amb les dimensions donades, les dues darreres bandes tindrien la mateixa orientació.

M.P. 4: Tres fragments d'un bol carenat. Decoració de puntejat incís. No podem precisar el motiu complet, però si s'aprecia en els fragments una doble línia de puntejat sota la vora i altres línies de puntejats que recobririen el cos reservat, uns espais verges amb un sol radiant constituït per un cercle incís amb puntejats externs radials. Reconstruït gràficament (fig. 3, n.º 1).

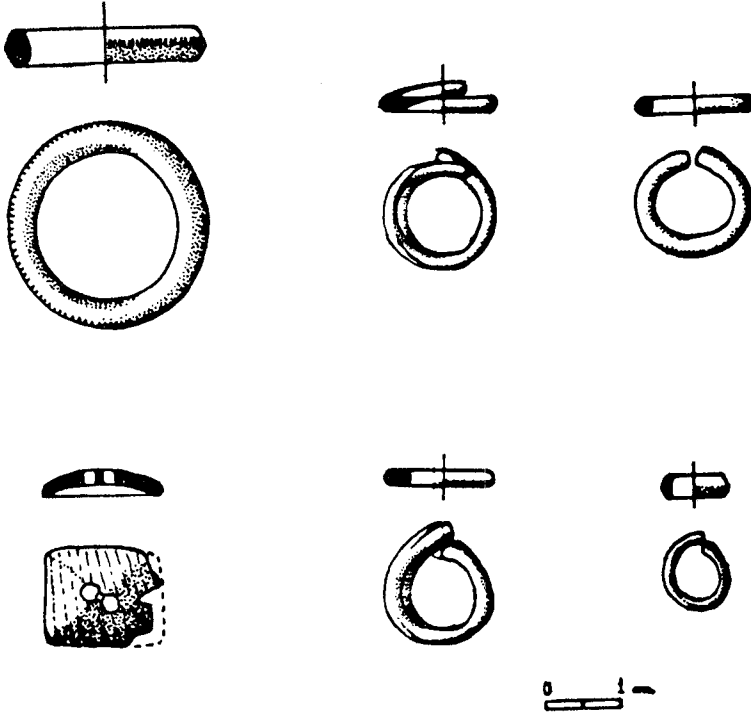

Fig. 1. — Botó biperforat fet amb petxina de càrdium i anelletes de bronze.

M.P. 5: Fragment corresponent al fons d'un bol carenat. Decoració incisa de «chevrons» per sota la carena, limitats per una línia incisa que els separa d'una banda de tres solcs en «ziga-zaga» (fig. 2, n.º 4).

M.P. 6: Diversos fragments pertanyents a una olleta esfèrica de vora diferenciada per l'adreçament de les parets del recipient. Superfícies polimentades. Reconstrucció gràfica (fig. 4, n.º 2).

M.P. 7: Fragment d'un petit bol subsfèric de llavi lleugerament realçat. Superfícies espatulades. Reconstrucció gràfica (fig. 4, n.º 3).

M.P. 8: Dos fragments d'un bol en casquet esfèric amb lleuger botó cònic sobre el llavi. Superfícies allisades. Reconstruït gràficament (fig. 2, n.º 2).

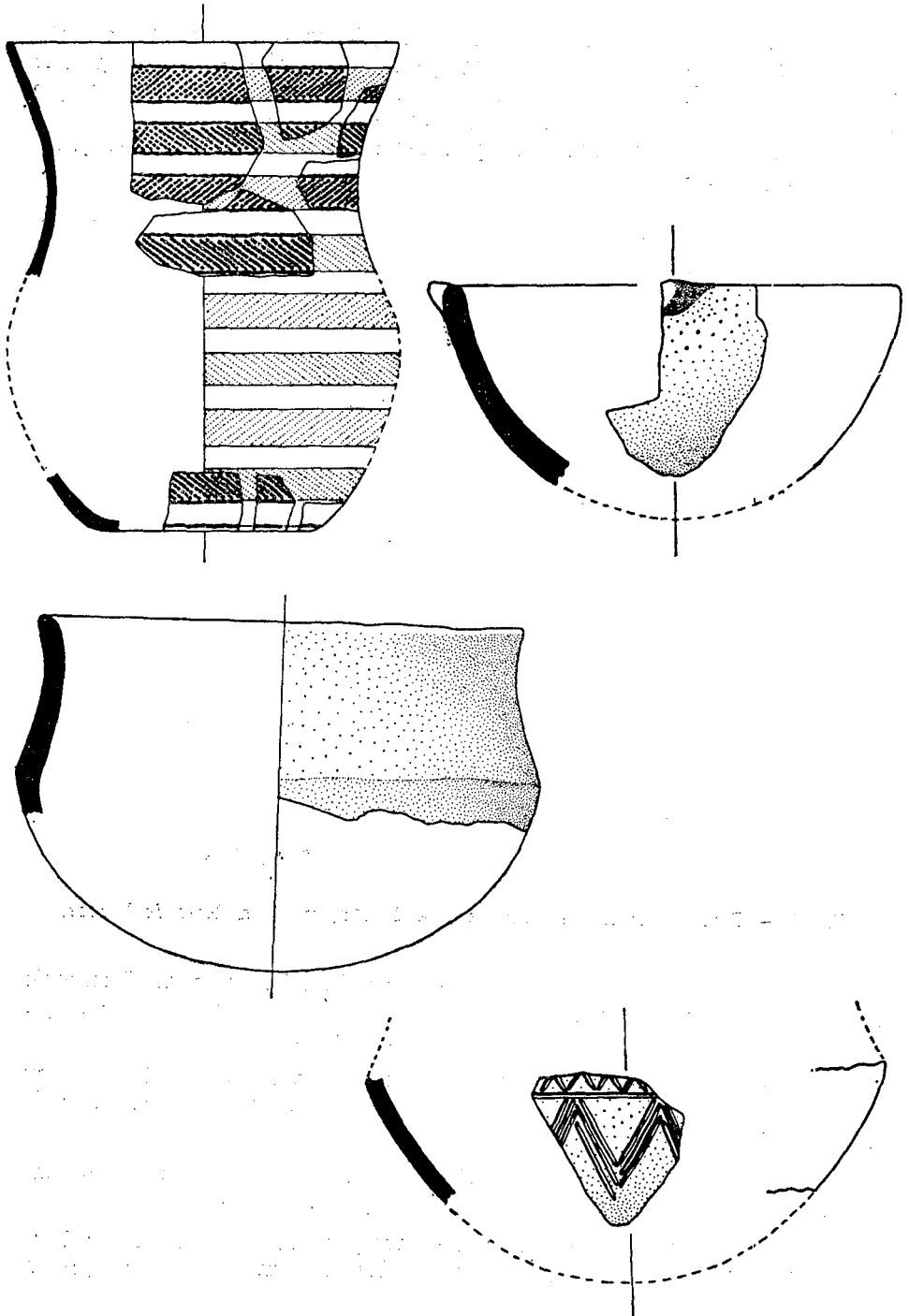

Fig. 2. — 1, vas campaniforme amb decoració puntillada, tipus internacional; 2, bol en casquet esfèric amb botó cònic en el llavi; 3, bol carenat, i 4, fragment de bol carenat amb decoració incisa.

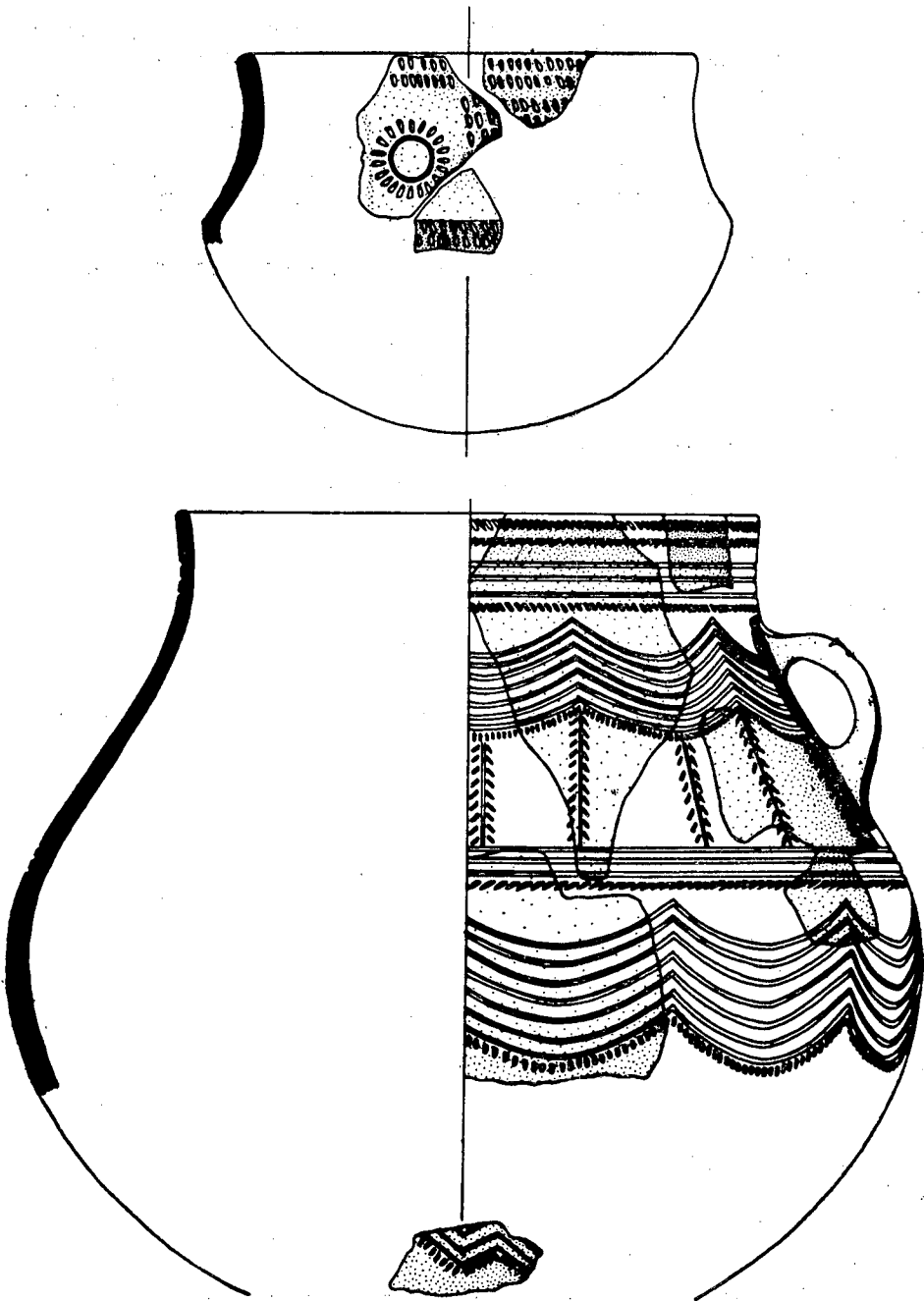

Fig. 3. — 1, tres fragments d'un bol carenat amb decoració de puntejat incís; 2, diversos fragments d'olla de cos esfèric, decorada amb incisions.

M.P. 9: Tres fragments d'un petit bol en casquet esfèric molt obert. Superfícies polimentades. Reconstruït gràficament (fig. 4, n.º 4).

M.P. 10: Diversos fragments corresponents a un bol de carena suau. Superfícies allisades. Reconstruït gràficament (fig. 2, n.º 3).

M.P. 11: Dos fragments corresponents a la carena d'una escudella carenada amb lleugera llengüeta sobre el canvi de curvatura. Superfícies polimentades.

M.P. 12: Dos fragments d'una olleta de carena alta formant una espècie d'espalla. Superfícies ben polimentades.

M.P. 13: Fragment de vora exvasada. Superfícies polimentades.

M.P. 14: Fragment de vora exvasada. Superfícies polimentades.

M.P. 15: Fragments pertanyents a un bol o escudella lleugerament carenada. Superfícies polimentades.

M.P. 16: Fragment de vora amb bisell. Correspondria a una petita urna bitroncoònica. Superfícies ben polimentades.

Material lític

M.P. 17-24: 8 ascles amorfes de sílex gris i blanc deshidratat.

M.P. 25: Fragment de perforador curt obtingut sobre ascla per retocs marginals. Sílex blanc deshidratat.

Material d'ornament

M.P. 26: 105 denes discoïdals de càrdium en les quals s'aprecien clarament les costelles de la petxina.

M.P. 27: Ullal de cànid perforat per l'arrel.

M.P. 28: Botó biperforat, de contorn quadrangular i secció planoconvexa. Elaborat sobre petxina de càrdium, deixa veure el costellam de la petxina, encara que està polimentat lleugerament (fig. 1).

M.P. 29: Anell de bronze o coure de secció cilíndroconvexa. El punt de soldadura quasibé no s'aprecia més que per un lleuger regruixament. Presenta una suau decoració incisa sobre l'aresta central. Diàmetre 26 mm. (fig. 1).

M.P. 30: Petita anella de bronze o coure sense tancar de secció circular. Diàmetre 16 mm. (fig. 1).

M.P. 31: Petita anella de bronze o coure sense tancar creuant-se els extrems. Elaborat amb fil de metall de secció circular. Diàmetre de 14 mm. (fig. 1).

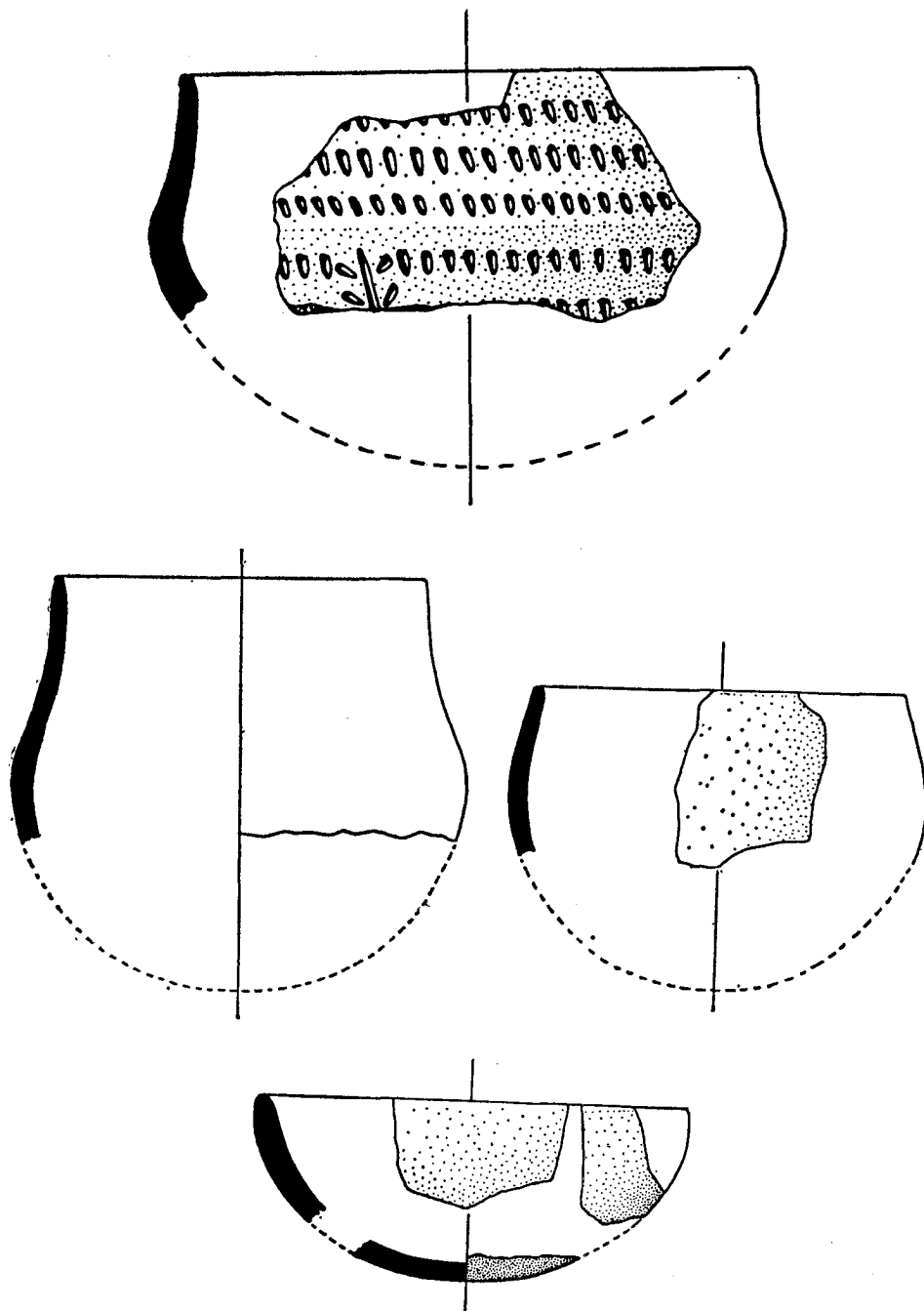

Fig. 4. — 1, petit vaset carenat amb decoració puntillada incisa; 2, olleta esfèrica; 3, bol subsfèric, i 4, fragments d'un petit bol en casquet.

M.P. 32: Petite anella de bronze o coure sense tancar encreuant-se els extrems. Secció circular. Diàmetre 13 mm. (fig. 1).

M.P. 33: Dena de bronze o coure sense tancar de secció plano-convexa. Diàmetre 9 mm. (fig. 1).

ANÀLISI DEL MATERIAL

En primer lloc ens cal, com feia Maluquer, destacar l'absència d'indústria lítica que, pel contrari, és freqüent en els sepulcres megalítics. Sols han aparegut en la nostra campanya d'excauació alguna o altra ascla informe de sílex deshidratat. A l'interior del sepulcre no s'ha trobat ni tant sols aquests minsos esclats que documentem entre les pedres del túmul. La interpretació d'aquesta absència se'ns escapa, però és evident que no pot ésser conseqüència de rebusques anteriors i violacions, ja que es tractaria d'unes remocions molt selectives.

El material d'ornament presenta unes característiques comunes a molts altres conjunts procedents de sepulcres megalítics i poques aportacions noves a l'anàlisi cronològica. Les denes circulars de càrdium són relativament abundants en la majoria de jaciments sepulcrales de l'Eneolític i Bronze Antic, trobant-se tant en els dòlmens simples com en les sepultures més complexes (sepulcres de corredor, falses galeries cobertes).

Els botons quadrangulars amb perforació en V són també particularment freqüents en aquests jaciments. A la nostra comarca documentem la seva presència a les coves sepulcrales que presenten materials de finals de l'Eneolític o bé ja plenament del Bronze Antic, així és el cas, sols per citar-ne algun, de la Cova del Garrofet (Querol), Cova de Vallmajor (Albinyana), Cova del Toixó (Torrelles), Cova de Mas Vilar (Miralles)... En totes elles apareixen els típics botons piramidals ben elaborats, mentre que en el nostre cas presenta un acabat veritablement barroer, el que potser ens indicaria una fabricació local seguint els models citats o bé estem davant d'un model de botó rectangular simple amb doble perforació que sols té una proximitat tipològica amb els tipus citats.

El metall forma part també de l'aixovar habitual dels megàlits i sols algunes peces concretes, amb una tipologia ben definida, poden donar-nos indicacions de tipus cronològic. Ben al contrari, les anelles de bronze o coure (possiblement el primer) presenten una morfologia comuna, donada la senzillesa i funció de l'objecte. Així tenim aquests tipus d'anelles elaborades amb fil de metall sense tancar els extrems des de l'Eneolític fins al Bronze Mitjà. A la nostra comarca, i junt amb materials datats de finals de l'Eneolític o bé inicis del Bronze

Antic, es coneixen a la Cova del Garrofet (Querol), Cova del Pany (Torrelles) i Cova de Mas Vilar (Miralles).

L'estudi del material ceràmic pot donar-nos més informació i força interessant, encara que és molt fragmentat, motiu que hem tractat, sempre que això ha estat possible, per obtenir la seva reconstrucció gràfica.

En primer lloc hem de destacar la presència del vaset campaniforme (M.P. 1) de tipus marítim. Correspon a la varietat amb decoració de bandes puntillades delimitades per impressió de cordeta (C/ZM d'Harrison). La majoria d'autors consideren aquesta varietat com a un tipus mixt entre els campaniformes cordats (AOC d'Harrison) i els campaniformes amb decoració de bandes tractades íntegrament amb pinta (Herringbone d'Harrison).¹¹ A la Península aquesta varietat presenta una distribució molt restrictiva amb escadussers exemplars al País Basc i al Llevant i una més gran densitat a Catalunya, on apareix en falses galeries cobertes (Mas Bou Serenys Puig Roig, La Talaia, Barranc d'en Rabert), sepulcres de corredor (Torrent), cistes (Serrats dels Quadrats) i coves sepulcral (Aigües Vives, Corderoure). La cronologia per aquest tipus de campaniforme se situa a finals del tercer mileni, més concretament entre el 2300 i el 2000 a. C., corresponent la primera data a la varietat amb decoració cordada.

Un grup ceràmic important i homogeni el constitueix els vasos decorats amb incisions profundes que formen motius de guirnalda «ziga-zaga», amb serrell de punts i sèries de puntejats. Es tracta d'una ceràmica amb una tipologia morfològica evolucionada, petites escudelles carenades i olles esfèriques amb coll curt. Aquesta decoració té els seus orígens en el campaniforme incís del grup de Salomó del qual en podríem considerar últim estadi evolutiu. A la bibliografia, aquesta decoració va inscrita com a tipus Arbolí per ésser el jacimet que va proporcionar les primeres sèries amb aquests motius decoratius.¹² L'àrea de distribució d'aquestes ceràmiques és marcadament local, pròpia de la Catalunya Nova, amb els paral·lels més clars als nostres exemplars a les Coves M i H del Cingle Blanc (Arbolí), la Cova de Porta-Lloret (Siurana) i la Cova de la Gorja del Gaià. A la nostra comarca les coneixem a la Cova de Vallmajor (Albinyana), Cova del Garrofet (Querol) i a la Cova del Bolet (Font-rubí). Crono-

11. HARRISON, R. J., *The Bell Beaker cultures of Spain and Portugal*, a *American School of Prehistoric Research*. Peabody Museum, Harvard University, Bulletin 35, 1977, 257 pàgs., 110 figs.

12. VILASECA, S., *Reus y su entorno en la Prehistoria*, a *Asociación de Estudios Reusenses*, Reus, 1973, pàgs. 207-208, figs. 144 i 145.

lògicament hem de situar-les a finals del Bronze Antic i inicis del Mitjà, o sigui cap els voltants del 1600 a. C.

L'estudi de les ceràmiques no decorades presenta més dificultat, ja que no podem basar-nos en consideracions plenament definitòries per adscriure-les a un moment cronològic i cultural. Sols podem considerar-ne les característiques com són: la textura de la pasta, els acabats de superfície i la tipologia morfològica.

Tenint en compte aquestes consideracions podem agrupar uns exemplars de bona factura amb superfícies ben polimentades i que per la seva tipologia els trobem analogies amb ceràmiques del Neolític Final a la nostra comarca. Tal és el cas del vaset amb coll MP 6 que té el seu paral·lell en el vaset de les mateixes característiques del sepulcre de Solicrup (Vilanova), del vaset amb cos esfèric i carena alta (MP 12), que podem paral·lelitzar amb un exemplar del nivell 2 de la Cova del Molinot amb un material típicament Eneolític.

Un altre grup vindria definit per unes ceràmiques poc acurades amb desgreixants grollers i amb superfícies que haurien estat polimentades, però que ara es presenten fortament exfoliades. Tal és el cas del bol de carena suau MP 10 i del bol en casquet esfèric MP 8 amb tetó al llavi. Les analogies que trobem per aquest grup, per la textura i per l'afinitat tipològica, estan a la ceràmica amb decoració incisa del mateix jaciment, el qual ens dóna una pertinença cronològica de finals de la primera meitat del segon mileni.

CONCLUSIONS

Ja hem vist, en tractar de la tipologia del monument, que aquest s'emmarca plenament en l'ampli fenomen megalític català, malgrat la seva posició geogràfica relativament llunyana del nucli megalític. Tipològicament cataloguem el monument com a falsa galeria coberta tipus català. En el darrer treball de síntesi del megalitisme català,¹³ se'ns proposa una estructuració evolutiva atenent a l'estructura constructiva dels monuments, establint una primera fase (Megalitisme I) caracteritzada pels sepulcres de corredor (3200-2500 a. C.); una segona fase (Megalitisme II) amb l'aparició de les falses galeries cobertes i la continuïtat dels sepulcres de corredor, ara del tipus llenguadocià (2500-2100 a. C.), i una tercera fase (Megalitisme III) amb la gran desclosa dels dòlmens simples (2100-1500). D'acord amb aquesta evolució tipològico-cronològica, la construcció del monument es portava a terme a la segona meitat del tercer mileni, cronologia que nosaltres

13. Vegeu nota 4.

considerem correcta atenent-nos a les dades proporcionades per l'estudi del jaciment amb la doble vertent, arquitectònica i arqueològica.

Si el sepulcre, per les seves dimensions i estructura, ens mostra un estil arquitectònic pròpiament regional, amb una àrea de dispersió més o menys àmplia (Navarra, Aude, Corbières), ben al contrari succeeix en el túmul que, per la seva complexitat, s'emmarca en un context megalític molt més ampli que ultrapassa el restringit marc localista. Aquesta estructura tumular demostra que els seus constructors no sols varen plantejar-se la erecció d'un monument amb un túmul de suport de caràcter merament funcional sinó que, a la vegada, seguien unes pautes prefixades i no passa per consideracions sols constructives sinó culturals. Tot això incideix a donar un caràcter original al monument, concretant-nos en una cronologia antiga dins el context megalític, ja que respon a una ideologia que encara segueix unes pautes rígides que no han estat mediatitzades per la pròpia personalitat de la cultura autòctona.

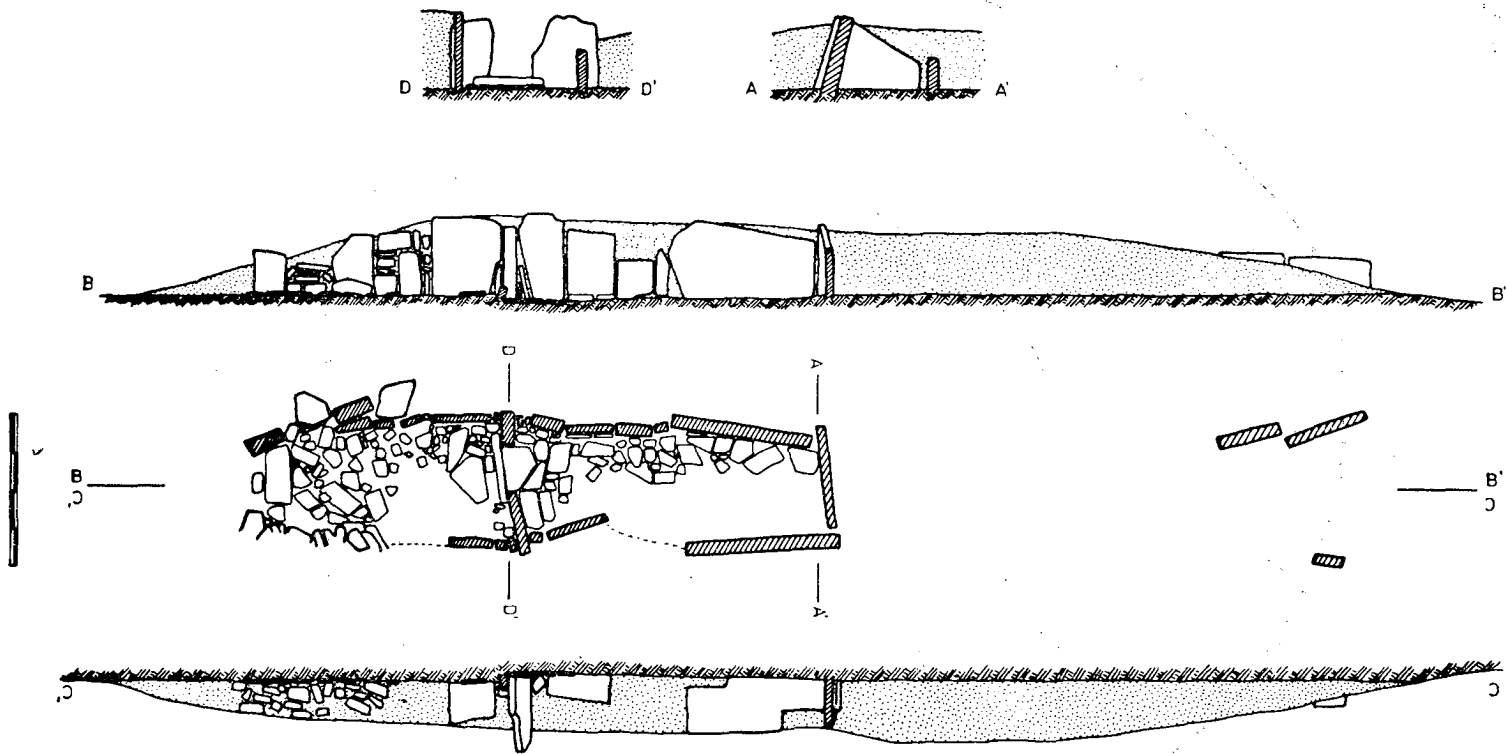
Aquesta datació inicial ja és més complexa de documentar arqueològicament, ja que ens trobem mancats de fòssils directors que evidencien la utilització del monument en el Neolític Final. L'únic element segur que podem datar com a més antic del conjunt material proporcionat pel jaciment és el vaset campaniforme d'estil marítim que pot datar-se als finals del tercer mileni (2200 a. C.).

Arran d'aquest moment inicial de construcció i primeres inhumacions el sepulcre va usar-se durant un considerable període amb algun interval, a jutjar pels materials que ens ha proporcionat. Podem establir dos moments separats per a un important hiatus cronològic i una posterior reutilització ocasional. Aquests moments els definim per les peces més característiques, tot i tenint en compte el caràcter hipotètic d'aquesta seqüència, ja que no disposem d'una veritable estatigrafia que oferiria l'única garantia vàlida per a l'agrupació cronològica del material.

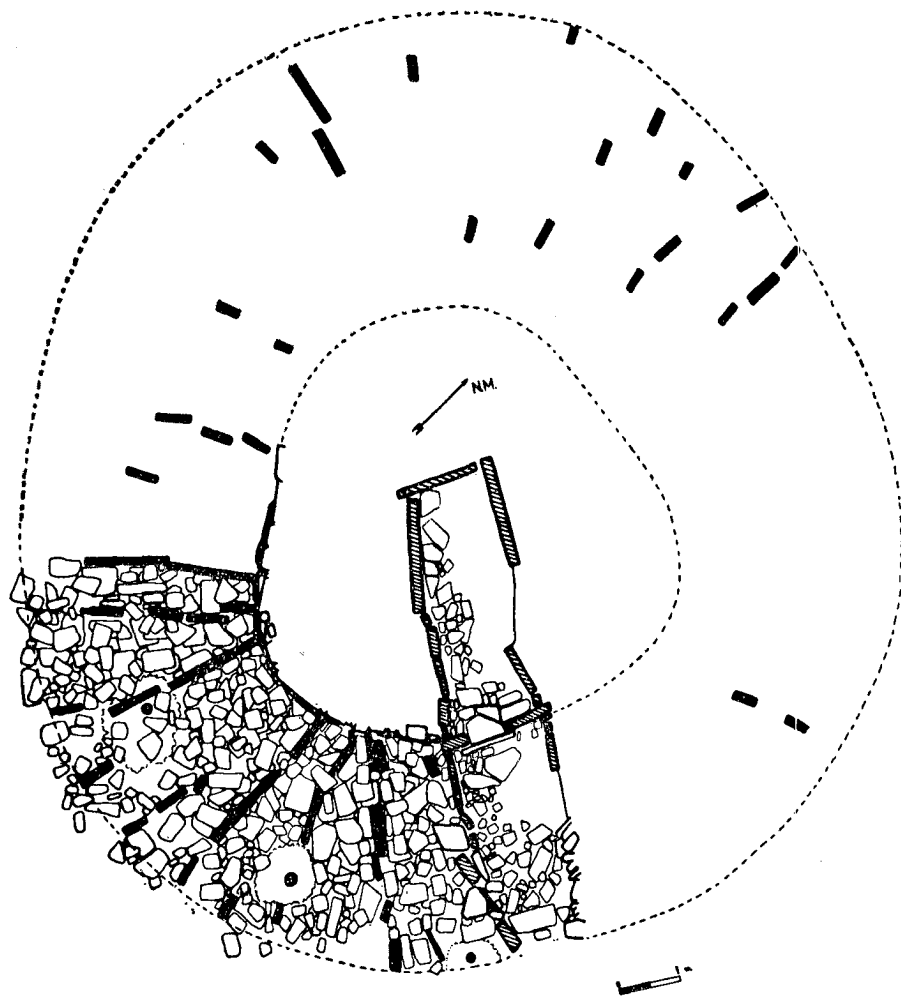
Fase I: Moment d'ocupació inicial que creiem ha de datar-se amb anterioritat al campaniforme marítim. Les proves d'aquesta datació antiga no són concloents, però sí hi ha algunes ceràmiques que apunten cap a aquest camí. Aquesta fase se situaria cronològicament entre el Neolític Final i inicis de l'Eneolític, documentada per les ceràmiques de tradició Neolítica com són els exemplars de bona textura i superfícies polimentades sense decoració (MP 6 i MP 12). A aquesta fase correspon com a element forani intrusiu el vaset campaniforme. La datació està compresa entre el 2400 i el 2100 a. C. (fig. 2).

Fase II: Després d'un llarg hiatus durant l'Eneolític (no hi ha documentat el campaniforme incís) es reutilitza el monument a finals del Bronze Antic. La reutilització pot haver comportat la dispersió i pèrdua dels materials anteriors (el campaniforme va trobar-se al corredor), mentre que és precisament en aquesta darrera fase que sembla correspondre la majoria del material proporcionat pel jaciment. A aquest moment corresponen els vasos amb decoració d'incisions profundes i puntejats (MP 2, MP 3, MP 4, MP 5) i els vasos amb pasta poc depurada i superfícies desgastades per desprendiment del possible poliment (MP 8 i MP 10). Els objectes d'ornament de denes de petxina i peces de metall correspondrien en aquest moment que cronològicament situem cap els voltants del 1600 a. C. (figs. 3 i 4).

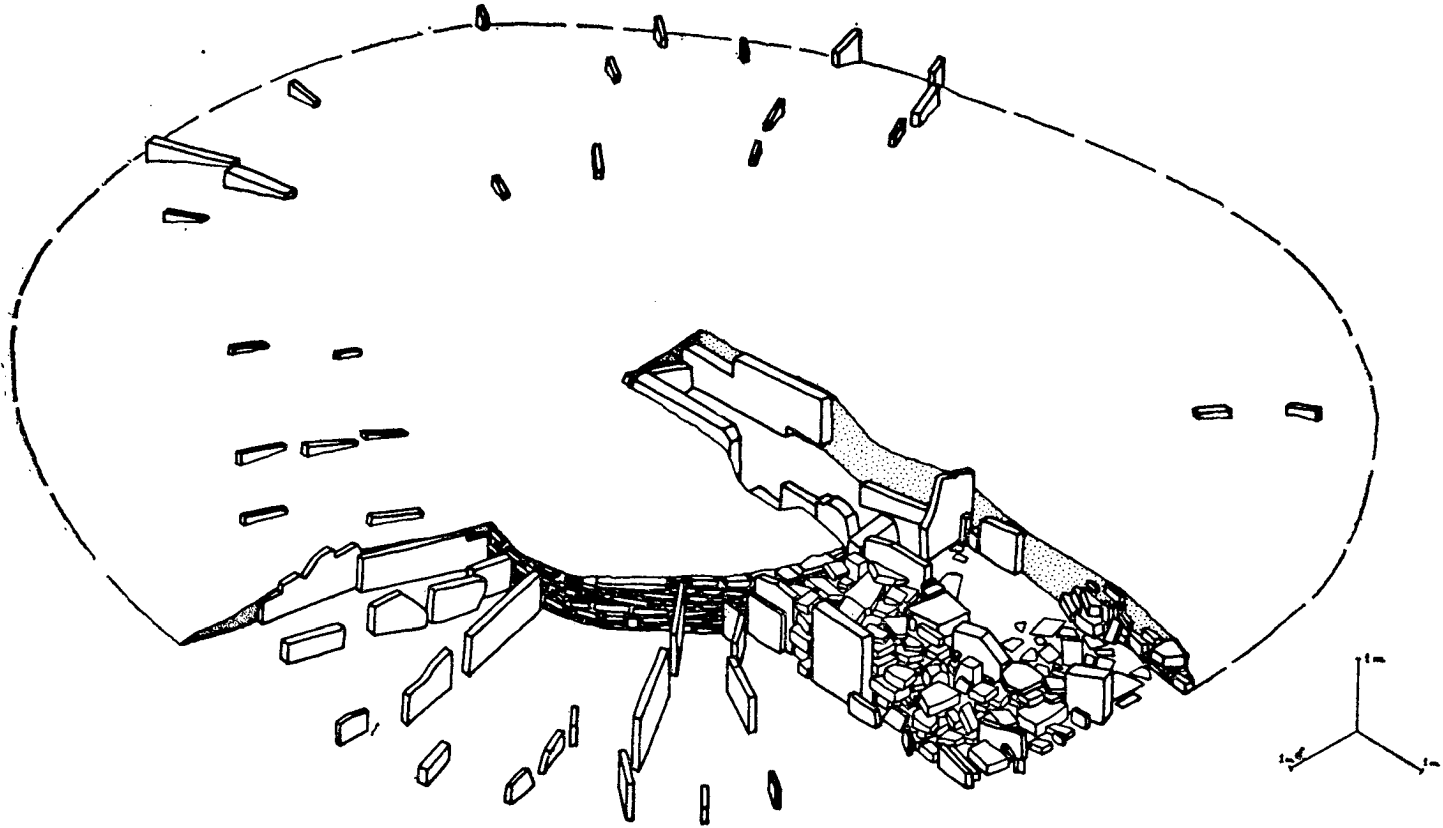
Fase III: Correspon a una utilització ocasional del monument a les darreries del Bronze Final. Aquesta presència es documentà per un únic fragment ceràmic que correspon a una típica vora bisellada d'una urna cinerària. La pràctica de la incineració també es documenta per la presència d'ossos cremats i fortament fragmentats.

Planta i secció del sepulcre.

Planta de la zona excavada del sepulcre.

Croquis de l'estructura tumular.